

Hornok András
Laklia Márta
Sisák Gábor

Sokszínű
IRODALOM

9.1

/ első kötet /

Hornok András
Laklia Márta
Sisák Gábor

Sokszínű
ÍRODALOM

Első kötet **9**

Negyedik, változatlan kiadás

Mozaik Kiadó – Szeged, 2018

*A könyvek nem azért vannak,
hogy higgyünk nekik, hanem azért,
hogy megvizsgáljuk őket.*

(Umberto Eco)

Kedves Diákok!

A *Sokszínű irodalom* tankönyvcsalád 9. évfolyamos része két kötetből áll. Az első egy bevezető fejezettel kezdődik, amelynek segítségével feleleveníthetitek és elmélyíthetitek az irodalomelméleti alapfogalmakkal kapcsolatos ismereteiteket (pl. az irodalmi kommunikáció, a műnemek, a szövegek történetisége, egymásra hatása). Minderre azért van szükség, hogy kellő felkészültséggel láthassatok neki az irodalmi művek elemzésének.

Az első kötet további fejezetei az ókor irodalmát tárgyalják. Kiemelten foglalkozunk az európai kultúra két alappillérével: a görög és római irodalommal, illetve a *Bibliával*. Ezeknek a műveknek az ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük a következő korok művészeti alkotásait, hiszen a bennük megjelenő tartalmi és formai elemek évezredekken keresztül meghatározóak voltak (és azok ma is).

A második kötet a középkortól a 17. századig terjedő időszakot öleli fel. Olyan szerzők remekműveivel ismerkedhettek meg, mint az itáliai Dante, Petrarca és Boccaccio, az angol Shakespeare vagy a francia Molière. A magyar irodalom kezdeteit is bemutatjuk, többek között Janus Pannonius, Balassi Bálint és Zrínyi Miklós műveit ismerhetitek meg.

A két kötetben egyaránt találhatóak népek sorsfordító eseményeit tárgyaló eposzok, könnyed hangvételű költemények, a hősök bukásával végződő tragédiák vagy nevetető vígjáték is. Reméljük, hogy ezek a változatos olvasmányok kedvet teremtenek számotokra ahhoz, hogy minél több könyvet vegyetek kézbe.

Mi, a tankönyv készítői hiszünk benne, hogy az irodalmi művekkel való megismerkedés nem pusztán ismeretszerzés, hanem igazi örömforrás is. Reméljük, hogy könyvünk segítségével ti is számos élménnyel gazdagodtok.

A szerzők

A tankönyv szerkezete

Az 1. kötet fejezetei:

Az olvasó ember
A mítoszok
A homéroszi eposzok
A görög líra
A görög dráma
A római irodalom
A Biblia

A 2. kötet fejezetei:

A középkor irodalma
A reneszánsz irodalma
Az angol reneszánsz dráma és színház
A francia klasszicista dráma
A barokk irodalma

A második kötet végén található a képjegyzék és a fogalommutató.

A fejezetek felépítése:

- ráhangolódást elősegítő nyitóoldal képpel, mottóval, felvezető kérdéssel;
- történelmi, kultúrtörténeti, irodalomtörténeti bevezető;
- a tárgyalt irodalmi művek bőséges szómagyarázatokkal;
- feldolgozást segítő kérdések, feladatok;
- tanulnivaló kiemelésekkel, külön keretben a definíciók;
- az érdeklődő tanulóknak kiegészítő tudnivalók kék betűvel szedve;
- motiváló, tantárgyi integrációra lehetőséget nyújtó érdekességek zöld háttérrel szedve;
- változatos, gazdag illusztrációs anyag;
- a fejezetek végén összefoglaló kérdések, feladatok;
- az érettségire való felkészülést szolgáló szövegértési feladatsorok.

Az olvasó ember

„A művészet alapvető funkciója [...] az, hogy megtanítsa az embert, az egyes embert megfelelően válaszolni, felelni a világ kérdéseire.”
(Bókay Antal)

- Fogalmazzátok meg két-három mondatban, hogy mit jelent számotokra az olvasás!

Az olvasó ember

„Nem vághatsz neki az életnek, ennek az egyirányú postakocsi-utazásnak még egyszer, ha már véget ért, de ha könyv van a kezében, ha befejezted, visszatérhetsz az elejére, újraolvashatod, s így megértheted azt, ami bonyolult, s vele megértheted az életet is.”

(Orhan Pamuk – kortárs török költő)

„A könyvekből olyan dolgokat ismerhetek meg, melyekkel lehet, hogy egyébként sosem találkoznék. Azért szeretek olvasni, mert örömet okoz.” (Panni – egyetemista)

„Olvasson, hogy éljen!”

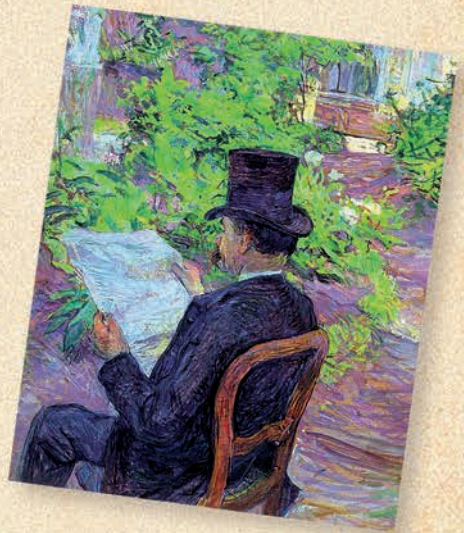
(Gustave Flaubert – 19. századi francia író)

1. Ha szemügyre veszed a képeket, láthatod, hogy olvasni szinte minden helyzetben lehet. Te milyen körülmények között szoktál olvasni?
2. Milyen szempont szerint választasz könyvet egy utazáshoz?
3. Milyen más tevékenységhez hasonlít számodra a könyvek által kínált élmény?
4. Szerintetek kiszoríthatja-e a könyveket a használatból az e-book? Érveljetek az állításotok mellett!
5. Értelmeztétek és beszéljétek meg az idézett gondolatokat!

„Csak akkor kapsz a könyvektől valamit, ha tudsz is adni olvasmányaidnak valamit. Úgy értem, ha olyan lelket viszel feléd, amely az olvasás párharcában hajlandó sebeket kapni és adni, hajlandó vitatkozni, meggyőzni és meggyőződni.” (Márai Sándor)

„Az olvasás olyan dolog, amivel a fantáziámat életre kelthetem.”
(Anita – egyetemista)

„A könyv az emlékezet és a képzelet meghosszabbítása.”
(Jorge Luis Borges – 20. századi argentin író)

„Nem azért olvasok, hogy tájékozott legyek, hogy egy társaságban fitogtassam műveltségem. Azért olvasok, mert az jó nekem.”
(Esterházy Péter – kortárs magyar író)

„Az ember azért olvas, hogy kérdezzen.”
(Franz Kafka – német nyelvű cseh író a 19–20. században)

„A könyvek jól jönnek, ha el akarunk bújni a világ elől.” (Ági – egyetemista)

„Strandon vagy parkban ritkán olvasok. Nem lehet kettős világosságnál olvasni, a napvilágnál és a könyvből áradó fényben.”
(Marguerite Duras – 20. századi francia költő)

Az irodalmi szövegre a **kitaláltság** jellemző, ezt nevezzük **fikciónak**. A létrejött szövegvilág **egy elképzelt, „lehetséges világ”**. **Nem kell, hogy megfeleljen a tapasztalati világnak.** Antoine de Saint-Exupéry [antoán dö szentekszüperi] történetében például senki sem ütközik meg azon, hogy a kis herceg a B 612. számú bolygón kisöpri a működésben levő vulkánokat, mert ebben a világban ez természetes. A kis herceg a tűzhányóin melegíti a reggelijét, az olvasó pedig nem kételkedik, és nem kéri számon rajta a valószerűséget, mert tudja, hogy így jobban jár. Ha ugyanis elfogadja a fiktív világ szabályait, eljuthat a műalkotás jelentésének mélyebb rétegéig.

A kitalált világok földerítésének útja **élmények** sorozatán át vezet. Miközben az olvasó felfedezi a művészi szöveg világát, képzeletében fölépíti és berendez magának, ráismer az őt körülvevő emberi világ problémáira. Megfogalmazódnak benne a saját életével, emberi viszonyaival kapcsolatos **kérdések**. Végző soron önmaga gondolatait, érzéseit, értékrendjét, helyét tisztázza a világban. A fiktív élményeken keresztül, a mássággal (a mások történeteivel, élethelyzeteivel, gondolataival) való szembesülés következtében megpróbálja **megérteni önmagát**.

16.1-2. kép •
A szerző saját
készítési illusztrációi
A kis herceghez

A sci-fi

A hétköznapi valóságtól való elrugaszkodásnak, a fikcionalitásnak jellegzetes példája a tudományos-fantasztikus irodalom, a sci-fi [szkifi]. Az e műfajba tartozó írások gyakran egy elképzelt jövőben játszódnak, és központi szerepet kap bennük a tudományos-technikai fejlődés. A sci-fi sajátos válfaját alkotják a földön kívüli civilizációkban játszódó történetek. Ezeknek számos filmváltozata is létezik, mint például a *Csillagok háborúja* című sorozat.

A sci-fi atyjának a 19. századi francia író, Jules Verne-t [zsül vern] tartják. Az ő regényeiben számos olyan kitalált szerkezet, találmány szerepel (pl. az űrrakéta, a televízió, a helikopter), amely azóta valósággá vált. Kalandos írásai sokáig az ifjúság legkedveltebb olvasmányai közé tartoztak.

16.3. kép • Egy Verne-mű által ihletett bélyeg. Szerintetek milyen különleges szerkezetek, találmányok fogják megkönnyíteni a jövő emberének életét?

Pósfai György CIPÓ KÉPE

Volt Cipónak egy nagy, kerek képe, amit úgy örökölt. Nem volt rajta semmi különös; határozott, de szelíd vonásokkal készült, nemigen tűnt ki a sok hasonló kép közül. Sokan el is mentek mellette, de akiknek megragadta a tekintetét, észrevehették, hogy akárhonnan nézik, mintha mindig feléjük fordulna. Tulajdonképpen elégedett volt Cipó a képpel, szívesen mutogatta barátainak, de az idegenekkel már bizalmatlanabb volt. A kép valahogy túlságosan nyitott volt, védtelenséget, sebezhetőséget sugallt, vagy ami még rosszabb, zavarodottságot, bizonytalanságot. Néha jó lett volna, ha a kép hideg, merev, elutasító, esetleg gúnyosan fölényes, vagy amilyenek igazán látni szeretne volna: távolba tekintő, óceáni szelek barázdálta, régi mesterek titkait őrző. Hiába, Cipó tudta, másik képre soha nem lesz lehetősége, be kell érnie ezzel az eggyel. Beborította hát valamilyen áttetsző mázzal, itt színes vonásokat húzott rá, ott egy kis sejtelmes árnyékot kevert. A változtatásoktól úgy tűnt – érdekesebb lett a kép. Mindenki mást látott benne: volt, aki repedezett hegyeket, mások kítőrni készülő látatavakat, megint mások sötét, föld alatti áramokat vagy éppen sziklákon porló hullámokat, de volt, aki így kiáltott fel: „Ez pont olyan, mint én vagyok!” Talán azért volt így, mert a bevonó máz csillogott, mint a tükör, látszott benne minden, ami körülvette: az elsuhanó évszakok, jövő-menő ismerősök, örömök és bánatok, sivár, kihalt pusztaságok, kavargó, vágózó hadseregek. Aki fáradt volt, nyüzögőnek és sárgának látta, aki friss volt, üde zöld réteket, szaladó kék gyerekeket vélt fedezni, aki elaludt, úgy érezte, lebegő, fehér felhőpamacsok úsznak elő az álomképen; aki rosszra készült, hideg vasak csillogását látta, aki szelíd volt, annak gyümölcsös csendélet mutatkozott, piros-sárga barackokkal, fonott kosárban.

Maga Cipó is meg-megnézte a képet időnként. Ő tudta, mi rejlik a bevonat alatt, nem tévesztette meg a fénylő máz, látta az eredeti, fegyelmezett ecsetvonások nyomait, ahogy az alkotó megkeverte palettáján a halk félelmet, kételyt, aggodalmat, tett hozzá kevés bizakodást, jó szerencsét, ellensúlyozva kishitűséggel és mulandósággal. Amit ő maga festett rá utólag, hiába tükrözött mindenfélét másoknak, Cipó számára csak halvány csillogás volt, s abban sem látott mást, mint mindig, csak októberi bükkerdőket, lehullott vizes faleveleket az ösvényen.

17.1. kép • Stekly Zsuzsa: *Tükörkép*.
Figyeld meg a művet!
Mit fejez ki szerinted az önismerettel kapcsolatban?

1. Írd le 8-10 mondatban, hogy miről szól a szöveg!
2. Milyen ember volt Cipó? Jellemezd 5-6 tulajdonsággal! Milyen szeretett volna lenni?
3. Keresd ki azokat a szövegrészeket, amelyekből kiderül, hogy nem egy szokványos képről van szó! Milyen jelentései lehetnek a „kép” szónak a szövegben?
4. Miért volt szüksége Cipónak a mázra? Véleményed szerint élhetünk-e szerepek nélkül?
5. Fogalmazd meg azokat a kérdéseket, amelyek a mű olvasása után felmerülnek benned az emberi viszonyokkal kapcsolatban!
6. Rajzold le azokat a képeket, amelyeket a külső szemlélők láttak Cipó képében! (Vagy keress hasonló fotókat, festményeket az interneten!) Fogalmazd meg, milyen hangulatot árasztanak!
7. Mutasd be 8-10 mondatban, milyen a te képed, amit te örököltél!
8. Beszéljétek meg, hogyan kapcsolható a Pósfai György-szöveg a fentiekben tárgyalt olvasói tevékenységhez?

A homéroszi eposzok

„Amint a világ egy csodával, a világteremtéssel kezdődik, hasonlóképpen az irodalomtörténet első ténye is egy csoda (és egyben a világ teremtése). Homérosz eposzai, a legrégebb irodalmi emlékek, mindjárt a legtökéletesebb művek közé tartoznak, és eljövendő évezredek számára mintául szolgáltak a költészetnek.” (Szerb Antal)

- Elevenítsétek fel történelmi tanulmányaitok alapján a nevezetes görög háborúkat, hősokeket!

1. Mi jut eszetekbe az antikvitás szóról? Milyen jelentéseit ismeritek? Beszéljétek meg!
2. Milyen tantárgyak keretében tanultatok már az antikvitásról?

70.1. kép • Nézz utána, milyen hangszereken játszhatnak a képen látható alakok?

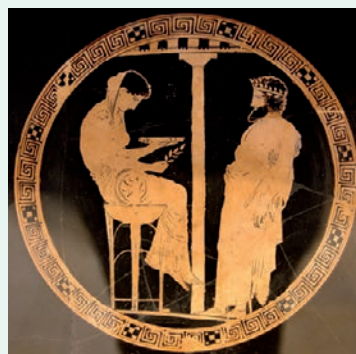
Az *antik* latin eredetű szó, jelentése: régi, ősi, ódon. **Antikvitáson** egyrészt az **ókor-i görög–római világ művészetét értjük**, amely a Kr. e. 1. évezredtől kb. a Kr. u. 3–4. századig, a kultúrtörténeti középkor kezdetéig terjedő időszakot öleli fel. Másrészt – hétköznapi értelemben – mindenféle régiség gyűjtőneve.

Az antikvitás kultúrája óriási jelentőségű Európa művelődése szempontjából, hiszen ez **az egyik forrása az európai gondolkodásnak és világfelfogásnak**. (A másik, nem kevésbé jelentős forrás a zsidó–keresztény kultúra, amellyel a tankönyv későbbi fejezete foglalkozik.) Az ókori görögök olyan élhető világot alakítottak ki maguknak, amelyben harmonikusan megfér egymás mellett a munka és a szórakozás, az egyéni és a közösségi lét, az istenek és az emberek világa. Valásuk a sokistenhitre épült. Ember formájú isteneikkel benépesítették az Olümposzt és a közvetlen környezetüket, miközben gondolkodásuk középpontjában alapvetően az ember állt.

Jósok

Az ókori görögök életében és irodalmi alkotásaiban nagy szerepet játszottak a jószok. A jövőbe látás képességét isteni eredetűnek tartották. Az első jószok maguk is istenek voltak: Gaia, a földanya, Themisz, a törvény istennője, majd később Apollón irányítása alatt állt a jóstudomány. Az antik világ leghíresebb jóshelye a delphoi szentély volt. A görögök semmilyen jelentős vállalkozásba nem kezdtek anélkül, hogy ne kértek volna innen iránymutatást. A szentély homlokzatán szereplő feliratok jól jellemzik a görögök világképét:

„Ismerd meg magadat. Semmit sem túlságosan. Légy ura lelkednek. Kerüld az igazságtalanságot. Igazul tanúskodj. Keresd a hírt. Dicsérd az erényt. Cselekedj igazságosan. Szeresd barátaidat. Védekezz ellenségeid ellen. Gyűlöld a gőgöt. Beszélj tisztességesen. Könyörülj a segélykérőkön. Valóítsd meg célodat. Légy ura asszonyodnak. Senkit ne nézz le. Tiszteld a felsőbbiséget. Hajolj meg az istenség előtt. Ne büszkélkedj erőddel. Gazdagodj igazságos úton.”

70.2. kép • A jóslatot mondó Themisz egy ókori ivóedényen. Értelmezzétek a feliratokat! Melyekkel értetek egyet, melyekkel nem?

Az antikvitás görög művészei templomokat állítottak az isteneknek, hogy elnyerjék a jóindulatukat az emberek érdekében. Szobrokat állítottak, kezdetben csak az emberfeletti lényeknek, aztán már azoknak az embereknek is, akik valami rendkívüli teljesítménnyel túllépték az emberi test és szellem határait: az olimpiák és a dráma-versenyek győzteseinek.

A művészetek azonban nagy mértékben szolgálták az emberek hétköznapi igényeit is. Így jöttek létre a sok képpel díszített vázák. Kezdetben feketetalakos, majd a bonyolultabb technikai tudást igénylő vörösalakos változatban.

Az ókori görögök életében rendkívül fontos szerepet játszott a költészet, amely eredetileg nem vált egészen külön a zenétől és a táncról, s csak fokozatosan alakult ki az írott formában megjelenő irodalom.

Az antik kultúra a rómaiaknál folytatódott. A rómaiak leigázták a görögöket, és átvették, lemásolták, továbbfejlesztették művészetüket. Világszemléletük hasonló volt, ők is politeisták (sokistenhitűek) voltak, a társadalmuk és történelmük azonban máshogyan alakult, ebből következően a kultúrájuk is számos új elemet hozott. Az építészetben elterjesztették a boltívet, ami már sokkal magasabb és nagyobb kiterjedésű épületek alkotását tette lehetővé (pl. vízvezeték, diadalív, kupolás templom). A szobraik a görög szépségműve helyett egyedi, néha rúttal vagy torz vonásokat tükröztek. Hétköznapijaikat az egyre jobban táguló birodalom lehetőségeihez igazították. Úthálózatot építettek, csatornázták a városokat, a hódítások során leigáztott rabszolgákkal gladiátorjátékokat rendeztek. A városokban felgyűlt nincstelen tömeg pedig cirkuszt és kenyert kapott. A görögöknél oly népszerű dráma háttérbe szorult, a líra lett az irodalom legjelentősebb műve.

Az antikvitás más arcát mutatta Rómában, de hatása a későbbi európai kultúrára legalább olyan jelentős, mint a görögöké.

71.1. kép • Versenyfutókat ábrázoló feketetalakos tárolóedény (amfora)

71.2. kép • Vörösalakos váza a Kr. e. 4. századból. Nézzetek utána, miért kellett nagyobb technikai tudás a vörösalakos vázák készítéséhez!

71.3. kép • Római vízvezeték

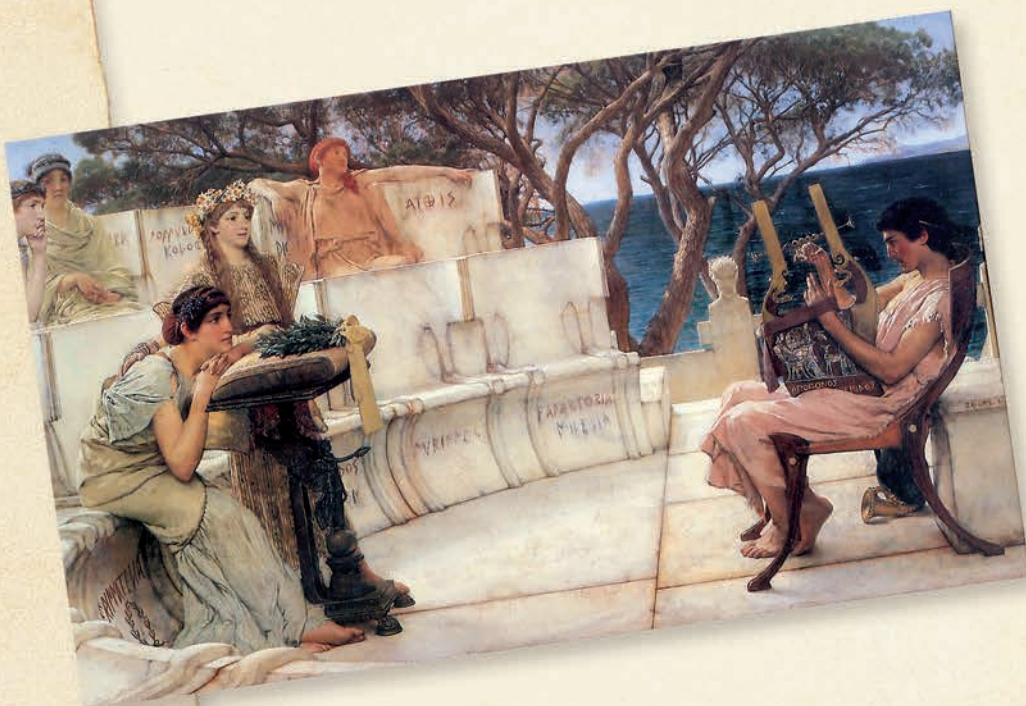
71.4. kép • Harcoló gladiátorok

1. Keressetek olyan internetes oldalakat, ahonnan információkat, érdekességeket gyűjthettek a tananyag kiegészítéséhez! Tanulmányaitokhoz mozgósítsátok történelmi ismereteiteket, használjátok a történelmi atlaszt!

A görög líra

„A görög líra kora a 7. és 6. század, amikor az arisztokratikus társadalom nagy válságok után helyet ad a népuralomnak vagy a népi eredetű zsarnokságnak és ezzel együtt a földközi-tengeri ősnép kultúrája, amely a homérosi görögnél puhább, érzékibb és áhítatosabb, áttör a kemény görög rétegen.” (Szerb Antal)

- A kép két görög költőt: Szapphót és Alkaioszt ábrázolja. Milyen környezetbe helyezi őket a művész? Milyen a kép hangulata? Miért?

Változó világ – új művészet

1. Olvassátok el az idézetet! Mivel magyarázza a szerző a költemény születését?
2. Milyen költői eszközzel fejezi ki Karinthy a legrejtettebb belső világ feltárásának nehézségeit?

„Nem mondhatom el senkinek,
Elmondom hát mindenkinek.”

(Karinthy Frigyes: Előszó)

A görög gyarmatosítás alapvetően változtatta meg a társadalmi viszonyokat és ezzel együtt az emberek gondolkodását. A gazdasági fellendülés egyrészt a régi arisztokrácia¹ háttérbe szorulását eredményezte, másrészt számottevő vagyoni különbségek alakultak ki. A városállamokban a démosz (köznép) gazdasági és politikai erejével együtt erősödött a polgárok öntudata. Úgy vált fontossá az egyéniiség, hogy közben a közösséghez fűződő szálak sem gyengültek lényegesen.

Az **előtérbe került személyiség** a művészetben is kikövetelte a maga helyét. A hősi eposz a közösség dicső múltját jelenítette meg, a kialakuló új műnem, a **líra az egyén változatos jelenét ábrázolja**.

A szigorúbb politikai berendezkedésű poliszokban (városállam) a közösségi indíttatású költészet volt népszerűbb, máshol a személyes élményekből táplálkozó költészet virágzott inkább.

A Kr. e. 7–6. század szerzői a **legkülönbözőbb témákat újabb és újabb formai köntösben szólaltatták meg**.

Szerzők és szabályok

Nem a tudósok alkotnak szabályokat, amelyekhez igazodva aztán a szerzők irodalmi műveket írnak. Éppen fordítva: a művészek alkotásait tanulmányozva, rendszerezve lehet megállapítani bizonyos törvényszerűségeket. (Arisztotelész *Poétikája* volt az első komolyabb erre törekvő vállalkozás.) Másik oldalról közelítve viszont az is nyilvánvaló, hogy a már kialakult kereteket nem lehet figyelmen kívül hagyni. A líra esetében ez azt jelenti, hogy az olvasó nem elégedhet meg a költemények **tartalmi megközelítésével**. Szükséges elsajátítani a **formai** (műfaji, ritmikai stb.) **alapismereteket** is.

Zene és költészet

Dallam és szöveg édestestvérek. A lírai alkotások történetében ez a kezdetektől meglévő természetes kapcsolat – változó hőfokon – a mai napig fennáll. Jellemző, hogy a görögök a kísérő hangszerek alapján tettek különbséget az egyes műfajok között. A líra és a kithara hangjai mellett előadott verseket többre tartották, mint a fuvolakísérettel megszólaltatottakat.

¹ **arisztokrácia** • a legkiválóbbak uralma; a kormányzásban vezető szerepet játszó kiváltságosok rétege

Tudod-e?

A kithara a lírából fejlődött ki, de annál nagyobb és erősebb a hangzása. A húrok száma hét és tizenkettő között mozog. Megjelenése után hivatásszerűen inkább ezt használták, a líra maradt a műkedvelőké. (A lant szó mindkettőt helyettesítheti.)

142.1. kép • Rekonstruált kithara

Az istenek hangszere: a költészet jelképe

A görög mitológia szerint az első lantot a gyermek Hermész készítette: egy teknősbéka páncéljára feszített húrokat. Ezt a hangszert aztán az általa megsértett Apollónnak ajándékozta engesztelésül. A sípot Pallasz Athéné találta fel, de amikor megszólaltatta, felfújta arca miatt kinevették, mire eldobta az arcát elcsúfító hangszert. Marsziasz, a szatír találta meg, s addig játszott rajta, míg Apollónt is versenyre merete hívni. Apollón győzött, és elevenen megnyúzta a vakmerőt. Apollón azzal igazolta a lant fölényét, hogy ha fordítva tartja, akkor is tud játszani rajta, míg a sípnak csak egyik végébe lehet fújni, és a lant pengetése közben énekelhet is, míg a sípon játszani és énekelni egyszerre lehetetlen. Apollón lantját a fia, Orpheusz [orfeusz] örökölte, aki játékával még Hádésznek, az alvilág urának a szívét is meglágyította. Ilyen előzmények után nem véletlen, hogy a lant a költészet jelképévé vált.

Arany János (1817–1882) is ragaszkodott a hagyományhoz, amikor művészi pályája fordulópontjairól írt verset:

*Letépszem a lantot. Nehéz az.
Kit érdekelne már a dal.
Ki örvend fonnyadó virágnak,
Miután a törzsök kihál:
Ha a fa élte megszakad,
Egy percig éli túl virága.
Oda vagy, érzem, oda vagy
Oh lelkem ifjusága!
(Arany János: *Letépszem a lantot* – részlet /1850/)*

*A lantot, a lantot
Szorítsd kebeledhez
Ha jó a halál;
Ujjod valamíg azt
Pengeheti: vígaszt
Bús elme talál.
(Arany János: *Mindvégig* – részlet /1877/)*

Milyen különös összefüggés fedezhető fel, ha összevetjük a két Arany-idézet tartalmát és megszületésük idejét?

143.1. kép • Apollón a hangszerével

- ?**
1. Idézd fel, hogy mi a szerepe a lantnak Orpheusz és Eurüdiké történetében!
 2. Alkossatok csoportokat! Nézzetek utána a következőknek!
 - Melyik magyar költő írta verseinek egy részét ismert dallamra (nótára)?
 - Az Európai Unió hivatalos dala egy német költő és egy német zeneszerző közös alkotásán alapul. Kik ők?
 - Ady Endre verseit a közönség jelentős része nem a lapokból, kötetekből ismerte meg, hanem kávéházakban, irodalmi rendezvényeken, kabaréesteken zongorakísérettel énekelt változatban. Hogy hívják a zeneszerzőt?

A görög dráma

„Tökéletesség, első és egyetlen, soha meg nem ismétlődő pillanata a fejlődésnek. Lehet-e a jég forró? Lehet, egy másodpercre, egyszer, egyetlenszer, a legelőször, mikor váratlan hozzáérsz. Ehhez hasonlítom a Szophoklész tökéletességét. A tökéletes művész fölötte áll anyagának. De ez mindig valami hidegséget jelent: csak egyszer, legelőször lehet forró szenzáció. A világirodalomnak voltak más nagyjai, egyenrangúak Szophoklészsel, talán gazdagabbak... De a tökéletesség egyedül az övé.”
(Babits Mihály)

- Milyen érzelmeket kelt bennetek a kép? Próbáljátok elemezni a hatás okait!

A görög dráma kialakulásának időszaka

1. Idézzétek föl színházi élményeiteket, és beszéljétek meg, milyen jellegű színpadi játékkal találkoztok eddig (pl. kőszínház, zenés színház, szabadtéri színház, diákszínpad, alternatív színház, szerepjátékok stb.)!
2. Értelmezzétek a Móricz Zsigmond Színház előadás-ismertetőjének részletét, és válaszoljatok a kérdésekre!
 - a) Miért lehet aktuális az ókori dráma napjainkban?
 - b) Milyen eszközök alkalmazásával tehetik érdekessé a színházak a mai néző számára a több ezer éves műveket?

„[...] aki ma meghall egy ókori görög drámát, hát sok mindent szokott gondolni, de legkevésbé azt: ez igen!, ez nekem szól, az én életmről, az én problémáimról. És talán az egész színházasdítól elmegy a kedve.

Mi most arra teszünk kísérletet, hogy áthidaljuk ezt a majd háromezer évet. Szeretnénk, ha mindenki megérezné, ezek a régiek tűnő történetek tele vannak mai problémákkal. És azt is szeretnénk megmutatni, a ma színháza milyen eszközöket használ a hatás elérésére. Hogyan szolgálja a fény, a mozgás, a zene és még sok minden más, hogy aki ma beül a nézőtérre, ugyanolyan felszabadító élménnyel távozzon, mint valamikor a görögök.”

160.1. kép •
Görög váza
Dionüszosz-
ábrázolással

A Dionüszosz-kultusz

Dionüszosz isten tisztelete a természet **meghaló és feltámadó isteneinek** kultuszával rokonítható. Egy töről fakad Déméternek, a gabona istenének tiszteletével. **Dionüszosz (= Bakkhosz) a szőlő, a bor és a mámor istene**, a régi nagy istenekhez képest nem túl előkelő, **valójában csak félisten**, hiszen egy földi nő, Szemelé és Zeusz nászából született. Az egyszerű görögök körében azonban roppant népszerű lett. **Évente négyszer** rendeztek ünnepeket a tiszteletére. Ezek voltak a **dionüszóiák**, ahol Dionüszosz életéről, haláláról, feltámadásáról adtak elő karénekeket, azaz dithüramboszokat. A kórus tagjai férfiak voltak, akik a boristen kíséretéhez tartozó szatüroszok alakjában jelentek meg. A vidám népünnepélyek egyik legfontosabb eseménye a **kardalverseny** volt.

A Dionüszosz-kultuszt Peiszisztratosz türannosz tette az államvallás részévé Athénban a 6. században. Dionüszóiákat és **kardalversenyeket** rendezett minden évben. A kórusokat egy-egy gazdag polgár támogatásával nevezték be a versenyekre.

A **dithürambosz** ókori, görög lírai műfaj. Kezdetben Dionüszosz csodás tetteit, szenvedéseit, halálát megörökítő, emelkedett hangnemű közösségi ének, kardal. Az újkori költészetben a szilaj jókedv és a keserűség szélsőségeit jeleníti meg, ahol a szenvedélyességet a versforma szabálytalansága is tükrözi.

A „versláb” eredete

A dithüramboszok előadása sajátos recitálás (emelt hangú szövegmondás) volt. Az ógörög nyelvben a szavak végére (utolsó három szótagja közül valamelyikre) esik a hangsúly, és ezt erősebb nyomatékkal, valamint elnyújtottabban és egy kvinttel magasabban ejtették. Ráadásul a hangsúlyokat még lábdobbanással is nyomatékosították (innen a versláb elnevezés), s a versmondást hangszeres zenével (hárfával, lírával, síppal) kísérték.

1. Csoportokat alkotva nézzetek utána egy mitológiai lexikonban vagy az interneten a Dionüszosz-mítosz egy-egy elemének, majd válaszoljatok a kérdésekre!
 - Miért ábrázolják szatírok társaságában, illetve hajón, delfinek között?
 - Mit jelképez a kezében tartott thürszoszbot és a fejét övező repkény?
 - Mi a szimbolikus jelentése a fogatát húzó vadállatoknak?
 - Milyen kapcsolatba került Ariadnéval?
2. Terecskei Bernadett gondolatait is figyelembe véve fejtsd ki, mi magyarázza Dionüszosz rendkívüli népszerűségét az ókori görögök körében!

Az archaikus kor egyik legerjedtebb vallásos megnyilvánulása a Dionüszosz-kultusz. Eredete egy régi mondásra vezethető vissza. Zeusz halandó képében csábította el Szemelét, s megfogant benne Dionüszosz. Héra féltékenységében és dühében egy öreg anyóka alakját öltötte fel, s rávette Szemelét, kérje meg Zeust, hogy teljes valójában fedje fel magát előtte. Zeusz isteni fenségének látványa megölte őt, de a magzatot Hermész megmentette, s az még három hónapig Zeusz ágyékában növekedett. Dionüszosz így nyerte el a „kétszer született”, illetve a „kettős ajtó gyermeke” elnevezést. Szarvakkal és kígyókoszorús fővel született. Héra parancsára születése után az égi trónörökösnek szánt fiút a titánok darabokra szabdalják fel, és a húscsapatokat megfőzték egy üstben. Ahová hullt a véréből, gránátalmafák fakadtak. (Ezek a növények a halál és a feltámadás reményének jelképei.) Zeusz a gyilkosokat villámaival agyonsújtotta, Dionüszosz darabjait pedig a nagyanyja összeillesztette, így új életre kelt. A titánok hamvaiból keletkezett emberek kettős természetűek lettek: lelkük a dionysosi jó, testük a titáni rossz képviselőjévé vált. A Dionüszosz-kultusz alkalmat teremtett az istenséggel való lelki egység megélésére, egyfajta megtisztulás a földi élet szennytől.

161.1. kép •
Múza lírával.
Te melyik hangszeret választanád a költészet jelképeké? Miért?

161.2. kép •
Rubens: Dionüszosz

161.3. kép •
Görög színházi kórus.
Mit jelent a „kórusban mond” kifejezés?

A dráma kialakulása

A kórus a színház közepén álló Dionüszosz-oltár körül helyezkedett el, a himnuszok előadását táncos mozgással is kísérte.

A kardal drámává alakításának első lépése **Theszpisz** nevéhez fűződik. **Kiemelt a karból egy színészt**, aki a prológust mondta és verseket kántált, eleinte még valószínűleg a nehezen érthető kardalok magyarázata céljából. A következő lépést **Aiszkhülosz** tette meg drámáiban: **két színészt léptetett színre jelenetenként**, ezzel létrejött a drámai dialógus. **Szophoklész** [szofoklész] kezdődően pedig már **három színész** jelenhetett meg egyszerre a színpadon.

A görög dráma kialakulása a dithüramboszokhoz köthető. A színpadi előadás is a dithüramboszok jellemző előadásmódját követte: **énekbeszédszerűen** szóltak. A hosszabb monológokat a színészek énekelték, és nem volt ritka a hangszeres kíséret sem. Erről azonban nincsenek írásos emlékeink, hiszen a dallamot még nem tudták lejegyezni. Az utókorra tehát csak a szöveg maradt.

Színház és színjátszás

A görög színház a domboldalba vájt hatalmas, legyező alakú építmény. A nézőteret lépcsőzetesen alakították ki, hogy a nézők jól lássák az előadást.

A színház egyik legfontosabb szerkezeti eleme az **orkhesztra**, az a kerek vagy patkó alakú terület, amelyen a kórus helyezkedett el. A színészi játék helye a **szkéné**, a tulajdonképpeni színpad, háttérül egy templomszerű épület szolgált. A legtöbb színházban használtak emelőszerkezetet, ezzel jelenítették meg az isteneket. (Innen a *deus ex machina*, azaz isten a gépből elnevezés.)

Az ülőhelyeket a sugarasan elhelyezett lépcsősorokon lehetett megközelíteni. A nézőtér több ezer, sőt esetenként több tízezer néző befogadására is alkalmas volt. A ókori színházépítészet egyik legbámulatosabb eredménye a **tökéletes akusztika** megvalósítása. Ilyenformán a legfelső sorokban ülő nézők is hallották az előadást. Hogy mit láttak belőle, az más kérdés.

A görög színházban **csak férfiak játszottak**. A színészek **maszkot viseltek**, amely tükrözte az általuk játszott szereplő érzelmi állapotát. Amellett, hogy a távol ülő közönség így jobban látta a szereplő „arcát”, a maszk segítségével a színészek több szerepben, akár nőként is könnyen megjelenhettek a színpadon.

162.1. kép •
Epidauruszban
Kr. e. 350 körül épült
színház. Mennyiben
tér el a képen
láthatótól a mai
színházak felépítése?

1. Figyeld meg a színházi maszkokat!
 - a) Milyen karaktereket jelenítenek meg?
 - b) Milyen anyagokból készítették őket?
 - c) Mekkora mozgásteret engedtek a színészi játéknak?
2. Készítsetek ti is hasonló maszkokat (papírból, kisüthető gyurmából, só-liszt gyurmából vagy más anyagból)!
3. Adjatok elő egy álarcos jelenetet Dionüszosz mítoszából!

Drámaversenyek

A drámaversenyeket az **athéni nagy dionüszión** rendezték meg az 5. század elejétől kezdve. Az előadás költségeit azok a gazdag polgárok viselték, akiket az arkhónok jelöltek ki erre. Ők nevezték meg a versenyen induló szerzőket is, s kérték föl a verseny bírját.

A drámaversenyekre a **demokráciának szüksége volt**, hiszen az athéni törvények szerint minden teljes jogú polgár sorsolással bekerülhetett különböző állami funkciókba, és mindenkinek gyakorolnia kellett állampolgári jogait a népgyűlésben. Ahhoz, hogy egy egyszerű athéni polgár ezeket eredményesen ellássa, nagyon hasznos volt eljárnia a drámai versenyek előadásaira. Itt ugyanis **ízeltítőt** kaphatott **a szónoklás tudományából, ítéletet alkothatott** az általa látottakról. Megtanulhatott **különbséget tenni jó és rossz között**. Nem véletlen, hogy az athéni állam igyekezett megteremteni a feltételeit annak, hogy minden teljes jogú polgára eljuthasson a drámai előadásokra. Ennek érdekében a szegények ingyenjegyet kaptak, sőt a városállam még arról is gondoskodott, hogy a legszegényebbeknek a kiesett munka pótlására napidíjat biztosítson.

A színházi **előadások** egész nap tartottak megszakítás nélkül. A közönség közben evett, ivott, és nagyon intenzíven reagált a drámai eseményekre. Hangosan sírt és nevetett, de ha elégedetlen volt az előadással, a keze ügyébe eső tárgyakat dobálta a színpadra. A közönség tagjai kis bronz- vagy csontlapokból készült jegyet vettek. A színpadi szerepléssel ellentétben, a közönség soraiban nők is ülhettek.

A **drámaversenyen** egy nap egy szerző három drámáját adták elő, ezek összefüggő témájú művek voltak, együtt egy **trilógiát** alkottak. A hangulat oldása céljából ehhez egy vidám utójátékot, **szatírxjátékot** illesztettek. Ez a szatüroszokból álló kar énekéből alakult ki. A drámai **tetralógia** a négy mű együtteséből állt össze.

163.1-3. kép • Színházi maszkok

164.1. kép • Csontváry
Kosztka Tivadar:
A taorminai görög
színház romjai. A festő
így írt a kép
keletkezéséről:
„Athénból Taorminába
siettem, ahol reám várt
egy olyan naplemente,
amellyel tisztában
voltam, hogy az lesz
a világnak a legszine-
sebb napűtfestménye.
Itt sem kellett
gondolkoznom sokáig
a kivitelre nézve,
mindennel tisztában
voltam.” Rád milyen
hatással van a kép?

Az ókori görög tragédia

Az ókori görög tragédia virágkora a Kr. e. 5. század, pontosabban a Kr. e. 480 és Kr. e. 406 közötti időszak volt. Erre az időre esett a „tragikus triász” – Aiszkhülosz, Szophoklész, Euripidész – működése. Az 5. század közepéig nem írták le a drámai műveket, s csak a század végére alakul ki az a szokás, hogy korábban írt darabokat újra előadjanak. A több százra tehető antik drámatermésből az utókorra mindössze 33 maradt.

A **tragédia** (a görög tragódia, azaz „kecskeének” szóból) olyan drámai mű, melynek cselekménye tragikus végkimenetelű konfliktust hordoz. Arisztotelész *Poétikája* szerint a tragédia komoly, lezárt és meghatározott terjedelmű cselekmény utánzása. A tragédiára jellemző esztétikai minőség a tragikum, ami értékpusztulást jelent. A hős küzdelme és bukása részvétet, félelmet kelt a befogadóban, és ez erkölcsi megtisztulást, felemelkedést vált ki (katarzis: görög eredetű szó, jelentése „megtisztulás”). A művek cselekményében mindig valamilyen jó szándék fordul a visszájára, ezt nevezzük tragikus vétségnek.

A **sorstragédia** vagy végzetdráma a tragédia alfaja, amelyben a tragikus konfliktus oka a hősökön kívül álló, náluk hatalmasabb, kikerülhetetlen erő.

A drámai történések szerkezeti sémája:

1. **expozíció:** a főszereplők, a helyszín, a drámai szituáció bemutatása;
2. **bonyodalom:** a cselekmény kibontakozása, a konfliktus megnyilvánulása;
3. **krízis (tetőpont, válság):** a bonyodalom tetőpontja, a döntő összecsapás;
4. **sorsfordulat (késleltetés):** a hős felismeri helyzetét, felcsillan a remény a konfliktus feloldására;
5. **katasztrófa:** a hős bukása.

A tragikus triász

Aiszkhülosz (Kr. e. 525–456) az első nagy ógörög athéni tragédiaszerző, a trilogia és a tetralógia megteremtője. Nála már 2 színész szerepel a kar mellett, előtérbe kerül a cselekvés, csökken a kórus szerepe. Drámáinak középpontjában erkölcsi-társadalmi konfliktus áll. Közel száz drámájából hét tragédiája maradt fenn. A híresebbek: *a Perzsák* és *A leláncolt Prométheusz*, valamint az egyetlen fennmaradt ókori trilogia, az *Oreszteia*.

Szophoklész (Kr. e. 496–406) a tragikus triász középső tagja. Drámáiban az athéni társadalom ábrázolása kerül a középpontba; műveiben az emberi és az isteni törvények konfliktusa bontakozik ki. A végtelen ellen lázadó ember tragikumát rajzolja meg. Színházi újításai: 12-ről 15-re emeli a kar létszámát, a karvezető önálló szerepet kap, három színészt is fölléptet egy jelenetben, díszleteket alkalmaz, felhasználja a háttérret, a szkénét. Kr. e. 468-ban indul először a drámapályán, és azonnal győz. Fő művei: az *Antigoné*, az *Oidipusz király* és az *Élektra*. Halála után kerül színre az *Oidipusz Kolónoszbán*.

Euripidész (Kr. e. 480–406) a triász legfiatalabb tagja. Főképp belső konfliktusokat állít színpadra, kételyek közt vívódó hősnőkkel; ő a lázadás és a fájdalom drámaköltője. Műveiben csökkenti a kardal szerepét. Napjainkban is gyakran játszott tragédiái: a *Médeia*, a *Hippolitosz*, az *Élektra*, az *Oesztész*, a *Bakkhánsnők* és az *Iphigeneia Auliszbán*. A 17. századi francia klasszicista drámaírók voltak a követői.

Az ókori görög komédia

Az attikai komédia a Kr. e. 5. század közepétől a végéig virágzott. Szerkezeti felépítése a tragédiához hasonló. Hangneme satirikus (gúnyos, fölünyesen elutasító), a korabeli közélet ismert figuráit, illetve intézményeinek működését gúnyolja ki. **A komédiára jellemző esztétikai minőség: a komikum.** Legjelentősebb képviselője az athéni Arisztophanész [arisztofanész].

A műfaji hagyomány a Kr. e. 4. században a hellenizmusban folytatódott: a kar és az ének háttérbe szorult, a cselekmény színtere a mindennapi élet lett. Fő képviselői: Menandrosz (Kr. e. 342–290), tőle két színmű került elő a 20. században. Plautusz [plautusz] (Kr. e. 250 előtt–160) és Terentiusz [terenciusz] (Kr. e. 195/185–160): római drámaírók, folytatják a tradíciót: görög vígjátékokat írtak át latinra.

Arisztophanész

A leghíresebb athéni komédiaszerző Arisztophanész (kb. Kr. e. 450–385) volt. Műveiben a közélet ellentmondásait bírálta, és gyakran beszélt a háború és béke kérdéséről. Kr. e. 420 táján adták elő Athénban a *Felhők*, a *Béke* és a *Darazsak* című műveit. Később a *Madarak*, majd a *Békák* kerültek színre. Tizenegy műve maradt fenn, Arany János mindegyiket lefordította magyarra. Egyik leggyakrabban játszott műve a *Lüszisztraté*, amelyben a nők csak úgy tudják a háborúzástól eltéríteni a férfiakat, hogy megvonják tőlük a szerelmet, amíg békeségre nem térnek. S a férfiakban az élet elementáris igénye legyőzi a háború gonosz erőit.

165.1. kép • Egy Arisztophanész-komédiához készült ókori mozaik. Találjátok ki és adjatok elő egy rövid jelenetet a képhez!

A római irodalom

*„A foglyul esett Görögország elbűvölte a vad győztest,
s művészeteket hozott a paraszti Latiumba.”*

(Horatius)

- Idézzétek fel, milyen monda fűződik a csecsemőket tápláló anyafarkashoz!

A római irodalom jelentősége

1. Értelmezték (történelmi ismereteik segítségével) a nyitóoldalon lévő Horatius-idézetet, majd veszték össze a következővel: „[...] a sajátosan latin szépség az, amely még a görögnél is inkább városa alatt tartotta az elkövetkező korokat.” (Szerb Antal: A világirodalom története) Milyen következtetés vonható le a két szövegből?

A római irodalom elsődleges jelentősége abban áll, hogy elsősorban az akkor már jóval fejlettebb görög kultúrát (mitológiát, irodalmat, filozófiát és általában a művészeti törekvéseket) „**menti át**” a későbbi évszázadok számára. A mítoszokról szóló fejezetben már említettük, hogy a római istenek ebben az időben – más néven ugyan, de – a görög istenekkel voltak közel azonosak. De említhetnénk más példát is: a vizsgált időszakban Rómában az számított igazán művelt embernek, aki tudott görögül. A fejezet során tárgyalt szerzők esetében ez a görög hatás egészen nyilvánvalóvá válik.

A másik felmerülő kérdés az eredetiséget illeti. A ma meglévő (egyébként vitatható) elvárás, hogy a szerző olyat alkosson, amelyet előtte még senki, egyáltalán nem létezett. **Az elsőrangú művek utánzása** (imitatio [imitáció]), gyakran szó szerinti átvétele **sokkal inkább volt a tisztelet jele, semmint érdem nélküli nyereszkesedés.** Természetesen a szolgai átvételek mellett egészen **kitűnő, az eredetit túlszárnyaló művek** (aemulatio [émuláció]) **is születtek.** A fordítások saját néven való megjelentetését a római jog is szabályozta.

A számtalan hódítás azonban nem kizárólag a görögséggel való megismerkedést eredményezte. **A rómaiak kapcsolatba kerültek az egyiptomi, a zsidó, a kelta és más kultúrákkal is,** amelyeket ily módon szintén meg tudtak őrizni.

A rómaiak a latin nyelvűséggel is alapvetően meghatározták a későbbi korok irodalmát. Tették ezt úgy, hogy nyelvüket nemcsak Itáliában, de az egész földközi-tengeri medencében, sőt még Európa nyugati és északi felén is elterjesztették.

Görögség és eredetiség

Annak ellenére, hogy Rómában a görög kultúra értékét senki sem vitatta, a fogadtatása nem volt egyértelmű. Míg a Scipio [szcípíó] család (melynek a híres hadvezér, Scipio Africanus [afrikánusz] is sarja volt) szinte kritika nélkül helyeselte a görög művek fordítását és terjesztését, addig az idősebb Cato [kátó] ellenkező véleményen volt. Szerinte ugyanis az ősi római erkölcsöket megrontják a hellén alkotások. Ez nevezhető talán a művelődéstörténet egyik legelső irodalmi polémiájának, vagyis vitájának.

180.1. kép • Scipio Africanus portréja. Scipio és id. Cato nézetei nemcsak az irodalomban, de a politikában (például Karthágó elpusztítását illetően) sem egyeztek. Ma sokan azt várják el a művészekről, hogy eredetit alkossanak, vagyis olyat, ami előtte nem létezett. Osztjátok-e ezt az álláspontot? Próbáljatok legalább három érvet mondani a véleményetek alátámasztására!

1. Babits Mihály Az európai irodalom történetében a római irodalomról szóló egyik fejezetnek A tükör visszavakít címet adta. A fentieket figyelembe véve próbáld megmagyarázni, hogy miért!

181.1. kép • Jelenet Plautus: *A hetvenkedő katona* című komédiájának előadásából. Plautus az archaikus kor leghíresebb komédiáírója, akinek vígjátékait a mai napig műsorra tűzik a színházak

181.2. kép • Az archaikus korban alkotó Naevius leghíresebb műve az első pun háborút megörökítő eposza

Az archaikus kor irodalma

A római irodalmat hagyományosan két nagy korszakra szokás osztani. Az első az archaikus korszak, vagyis a régi római irodalom időszaka. Bár már a Kr. e. 6. századból vannak Rómából származó írásos emlékeink, ezek elsősorban nem irodalmi, hanem a valláshoz és egyéb rítusokhoz, illetve a katonáskodó életmódhoz kapcsolódó szövegek vagy töredékek. Az első igazán irodalminak nevezhető művek felbukkanása csak a görög kultúrával való találkozás idejére, vagyis a Kr. e. 3. század közepére tehető. Innen számítjuk az archaikus kor kezdetét.

Ebben az időszakban elsősorban a többé-kevésbé szolgai fordítások határozták meg az irodalom jellegét. Készült fordítás az *Odüsszeiából*, és görög komédiákat is ültettek át latinra. Ezeknek köszönhetően **a latin nyelv kifejezőereje nőtt, és elterjedt az időmértékes verselés.** A görög hatás erősödésével **új műfajok is meghonosodtak Rómában,** mint például az epigramma, az elégia vagy a dal.

A klasszikus kor kezdete: az „új költők”

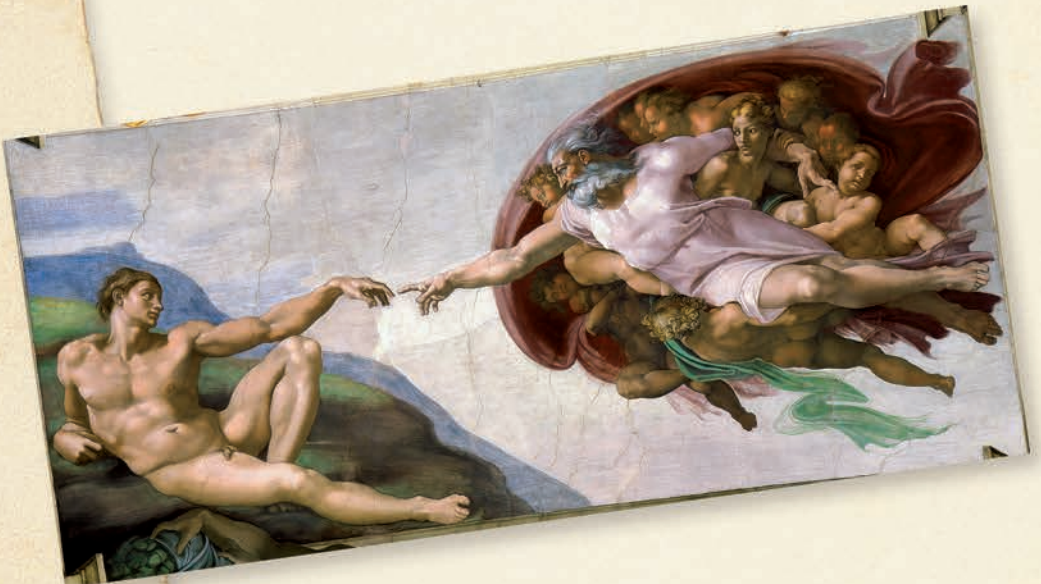
Az archaikus korszak végét és az úgynevezett klasszikus kor kezdetét egy észak-itáliai származású fiatal költőkből álló csoport fellépése jelenti a Kr. e. 1. század elején-közepén. Cicero [ciceró], e költők kortársa, nagy tekintélyű szónok, az új lírikusokat neoterikusoknak (újításra vágyóknak) nevezte el. Ezek **az „új költők”** vagy latinul Poetae Novi [poété nóvi] már a köztársaság válságának Rómájában éltek, több polgárháborúnak, politikai összeesküvésnek voltak akaratlan tanúi. Költészetük egyfajta válasz a forrongó politikára: elfordulás a közélettől az alkotó magányba (latinul otiumba [óciúm]), a magánélet, a művészet és a bölcsélet szépségei felé. Éppen ezért a szubjektív műfajokat részesítik előnyben a közösségi témájú eposzsal vagy tragédiával szemben. A jó költő **legfőbb erényének a rövidséget, a tökéletes műgondot és a kidolgozottságot tekintik.** A görög lírát használják fel ők is, de csak ihletet merítenek belőle: műveik nem fordítások, hanem már **igazi önálló római alkotások.** Vezéralakjuk a Veronából származó Gaius Valerius Catullus [gájusz valériusz katullusz] (Kr. e. 87 körül – Kr. e. 57/54).

Tudod-e?

Viszonylag pontosan meg tudjuk határozni a római irodalom „születésnapját”. Kr. e. 240 szeptemberében Livius Andronicus, egy művelt görög rabszolga, aki Rómában házitánítóként dolgozott, színre vitt egy tragédiát és egy komédiát, amelyeket görögből fordított latinra.

A Biblia

„[...] nyilvánvaló, hogy a Biblia nemcsak szent könyv zsidók és keresztények számára, nemcsak vallások szentírása, hanem az európai kultúra egyik forrása, mindmáig eleven táplálója. El sem képzelhető nélküle ez a kultúra – akárcsak az ókori görög és latin kultúra nélkül.”
(Görgy Gábor)

- Elevenítsétek fel, milyen bibliai történeteket ismertek!

A Biblia fogalma, részei, a kanonizáció

1. Milyen bibliai eredetű szimbólumokat ismertek?

Mi a Biblia?

A *Biblia* a zsidó és keresztény **hívó emberek számára szent könyv**, hitük, vallásuk, erkölcsük alapja. Másrészt az európai gyökerű, de világvallássá váló kereszténység kultúrkörének alapműve: szervesen ágyazódott be a hétköznapi és a művészetek világába is, ezért a vallást nem gyakorlókat sem hagyhatja érintetlenül.

Jellegénél fogva a *Biblia* elsősorban nem szépirodalmi indíttatású szövegekből áll, de közöttük találunk irodalmilag is értékeset, illetve legtöbbjük számtalan szépirodalmi alkotás ihletője. Bibliai ismeretek nélkül a képzőművészet történetének meghatározó vonulata is érthetetlen lenne.

A Biblia és részeinek elnevezései

A „**biblia**” görög szó, a többes számú főnév **jelentése könyvecskék**, kisebb terjedelmű könyvek. (Egyes száma a bibliion (könyvecske), ezen valójában papirusznádból készített tekercset kell értenünk.). A Kr. u. 2. századtól fogva kezdték a keresztények a *Biblia* nevet alkalmazni. További elterjedt megnevezései: **Szent Biblia, Írás, Szentírás**.

A *Biblia* két fő részből áll: **Ószövetségből és Újszövetségből** vagy más néven **Ó- és Újtestamentumból**. Az *Ószövetség* cím arra a szövetségre utal, melyet Isten kötött a kiválasztott zsidó néppel. Az *Újszövetség* Istennek Jézus által kötött szövetsége az emberiséggel. A testamentum, azaz végrendelet, hagyaték megnevezés magyarázata, hogy ezek az írások isteni hagyatékként tisztelhetők.

A zsidók számára kizárólag az ószövetségi tekercsek *Bibliája* hiteles. (Innen a név: *Héber Biblia*.) Mivel Jézust nem ismerik el Megváltóként, az újszövetségi könyveket sem tartják szent eredetűnek.

A Szegények Bibliája

A Szegények Bibliája (Biblia Pauperum) a 14. században elterjedt könyvtípus. A könyvnyomtatás feltalálása előtt fametszetekkel sokszorosították, majd a rajzokat utólag kiszínezték. Eredeti rendeltetése szerint szegényebb egyházi emberek segédkönyve volt, de szerényebb módú polgárok is forgatták. Szöveget alig tartalmazott, a bibliai történeteket képekben mesélte el.

Járjatok utána, hol tekinthető meg hazánkban az egyetlen Biblia Pauperum!

Szerintetek milyen céllal születnek a mai képregények?

214.1. kép • Részlet egy Biblia Pauperumból.
Melyik bibliai jelenetet ábrázolja a központi rajz?

- ?** 1. Magyarázzátok meg a Nagy Endre, 20. századi író következő mondatában szereplő „biblia” kifejezés jelentését!
„Hiszen te tudod, hogy az én bibliám Shakespeare.”
2. Mit jelent a kifejezés: az ördög bibliája?
3. Nézz utána, mire szolgált régen az úgynevezett öreg Biblia!

A Biblia születése: a kanonizáció

A **Biblia** valójában **antológia**, azaz **különböző szövegek gyűjteménye**. Létrejöttét az a szándék eredményezte, hogy az évszázadok alatt keletkezett rengeteg vallási jellegű irat közül kiválasszák azokat, amelyeket azután mindenki elfogad. Így alakult ki a **kánon**, azon **mértékadó könyvek jegyzéke**, melyek Istentől sugalmazottnak tekintendők. (A kánon kifejezés görög eredetű: vonalzó, botot, mérővesszőt jelent. Átvitt értelemben: norma, mérték, szabály.)

A **kanonizálás** a kánon kialakításának folyamata: tudós egyházi tekintélyek a vizsgált tekercekről eldöntötték, hogy hitelesek-e, szent eredetűek-e.

Az ószövetségi iratok a Kr. e. 12. és Kr. e. 2. század közötti évezrednyi időszakban születtek, kanonizálásuk a Kr. e. 1. századra lényegében befejeződött.

Az **Újszövetség** könyveit a Kr. u. 1–2. században írták, a kanonizáció a 4. században zárult le.

Apokrif iratoknak azokat a vallási szövegeket nevezzük, amelyek hitelessége nem nyert bizonyítást, ezeket nem válogatták be a kánonba.

- ?** 1. A kánon szónak milyen további jelentéseit ismeritek?
2. Szerintetek kik alakítják a világirodalmi, illetve a magyar „irodalmi kánont”?

A leghíresebb apokrif: Júdás evangéliuma

Júdás evangéliuma annak köszönheti átlagon felüli ismertségét, hogy a szöveg merőben másként állítja be a Jézust eláruló Júdás személyét, mint az Újszövetség evangéliumai: Júdás a leghűségesebb, legértelmesebb tanítvány, aki nem elárulja Jézust, hanem elősegíti az isteni szándék beteljesítését.

Júdás evangéliumának létezéséről már régóta tudunk, hiszen a 2. században Iréneusz, Lyon [Iion] püspöke óva inti tőle a híveket. Maga a szöveg azonban egészen a közelmúltig nem került elő. Az 1970-es években bukkantak rá egy egyiptomi barlangban. A lelet sokáig a jelentőségét fel nem ismerő műkincskereskedők kezén vándorolt. A restaurálás után világossá vált, hogy a szöveg egy 3. század tájékán keletkezett fordítás. Az eredetileg görög nyelvű irat kopt nyelven olvasható. (A kopt az egyiptomi nyelvnek a korai keresztények által használt változata, az írás a görög ábécét használja.) A világ által 2006-ban megismert 1700 éves dokumentum páriját ritkító régészeti különlegesség!

215.1. kép • A Júdás-evangélium egyik lapja

Előszó	5

Az olvasó ember

A szépirodalmi kommunikáció	10
Fikció és valóság	16
Műnemek és műfajok	18
A szövegek egymásra hatása – az intertextualitás	32
Összefoglaló kérdések, feladatok	36

Mítoszok

A mítoszok világa	38
Jellegzetes témák és motívumok a mítoszokban	46
A görög mitológia	53
Összefoglaló kérdések, feladatok	68

A homéroszi eposzok

Az antikvitás művészete	70
A görög irodalom	72
Iliász	78
Odüsszeia	98
A homéroszi szövegek hatása	134
Összefoglaló kérdések, feladatok	140

A görög líra

A görög líra kora	142
Szerzők, műfajok, versformák	144
Összefoglaló kérdések, feladatok	158

A görög dráma

A görög dráma kialakulásának időszaka	160
Szophoklész tragédiái	166
Összefoglaló kérdések, feladatok	178

A római irodalom

A római irodalom	180
Catullus költészete	182
Vergilius művei	187
Horatius költészete	196
Ovidius költészete	204
Az „ezüstkori” irodalom	209
Összefoglaló kérdések, feladatok	212

A Biblia

A Biblia fogalma, részei, a kanonizáció	214
Az Ószövetség	216
Az Újszövetség	234
Bibliafordítások	254
Összefoglaló kérdések, feladatok	254

Kiadja a Mozaik Kiadó, 6723 Szeged, Debreceni u. 3/B., Telefon: (62) 470-101
E-mail: kiado@mozaik.info.hu • Honlap: www.mozaik.info.hu
Felelős kiadó: Török Zoltán
Készült az Innovariant Kft.-ben, Szegeden • Felelős vezető: Drágán György
Terjedelem: 22,88 (A/5) ív • Tömeg: 468 g • 2018. május • Raktári szám: MS-2353U